

Otázka: Helénismus

Předmět: Filosofie, Společenské vědy

Přidal(a): Lilly

Helénismus = nová epocha řeckých dějin (období 4. – 1. století př. n. l.), která počíná výboji a vytvořením říše Alexandra Makedonského. Tato doba přinesla řadu sociálních, politických i kulturních změn (začalo docházet např. k rozkladu malých městských států; řecká kultura se rozšiřuje a vstřebává okolní vlivy). To zapříčinilo i nové filozofické poznatky. Úkolem helénistické filozofie je zejména učit člověka, jak mravně, hodnotně a smysluplně žít. Často se filozofové této doby zamýšlejí nad otázkou „*Jak žít v novém historickém klimatu?*“ Filozofie se začala orientovat zejména na etiku. Mezi nejznámější skupiny patří: stoikové, epikurejci, antičtí skeptikové a novoplatonici.

Alexandr Makedonský = makedonský král, který do své smrti ovládl většinu světa známého Řekům. Při taženích ho doprovázeli řečtí učenci, kteří přinášeli zprávy o podobě světa za hranicemi světa antického. V této době byla například vytvořena mapa oblastí, jimiž procházela makedonská armáda.

Stoicismus = (pochází ze *stoa poikilé*, což označovalo pestré sloupořadí v Athénách)

- označení nejvlivnějšího helénistického filozofického směru
- chápe filozofii jako jednotu logiky (teorie poznání), fyziky (přírodní filozofie) a etiky, které jsou předešlé části podřízeny.
- **obraz káry života** = člověk za sebou táhne svou těžkou káru života, která je plně naložená kamením. Táhne ji blátivou cestou, v níž jsou vyjeté koleje, ty zobrazují jeho

osud, jeho umístění ve světovém řádu. Pokud objeví tyto koleje a posléze jimi táhne káru života - to je úkol velmi těžký, ale realizovatelný. Jakmile opustí koleje (z neznalosti svého místa ve světovém řádu či vzbouřením se proti osudu), zapadne do bahna a už nikdy se z něj nevyhrabe.

Logika = je založena převážně na senzualismu (= důraz na smyslové vnímání); její důležitou součástí je studium kritéria pravdivosti (= pravdivé je to tvrzení, které není možné vyvrátit rozumem)

Fyzika = podstatu tvoří myšlenka o světě jako o nerozdělitelném spojení **pasivního** (fyzického) principu s **aktivním** principem (oživující dech). V něm vládne přísná **determinovanost** (předurčenost) skrze **logos** (rozum vládnuící světu).

Etika = vychází z hesla „*Žij ve shodě s přírodním řádem.*“, což znamená žít ctnostně. Mudrc, který se identifikuje jako Stoik, se pomocí svého rozumu spojí se světovým rozumem a na základě toho pozná, jaké je jeho místo ve světě, ve světovém řádu. Dle tohoto poznání ve svém životě pak jedná, nic ho nepřinutí dobrovolně opustit jeho životní úděl. Opačným způsobem skončí blázen, který buď své místo ve světě (ve světovém řádu) nepozná, nebo pozná a záměrně proti němu revoltuje. Takoví lidé ctnostně podle Stoiků nežijí a nikdy nedosáhnou klidu.

Představitelé stoicismu:

- a) starší stoikové (řecké období) - Zenon z Kitia (? - 262) a Chrysippos (? - 206)
- b) střední stoikové (přenos stoicismu do Říma) - Panaitios (2. st. př.n.l.), Poseidonios (?-51 p. n. l)
- c) mladší stoikové (římské období) - Seneca (4-65) a Marcus Aurelius (121 - 180)

Epikurejci

- směr, který je vázán na myšlenky svého zakladatele **Epikura ze Samu**. Upřednostňovali život v soukromí před veřejným životem. Založili tzv. Epikurovu zahradu v Athénách, kde se snažili dosáhnout blaženosti/slasti (dle nich jediného cíle v životě člověka).

Epikuros ze Samu (341 – 270 př. n. l.)

- zakladatel epikureismu, budoval filozofii jako jednotu logiky, fyziky a etiky.

Logika = učí, jak zabránit omylům

Fyzika = je svérázným rozvinutím **atomismu**. Epikuros odmítal Demokritovo pojetí pohybu atomu po předem určených drahách, naopak přičítal atomům možnost svobodně se odchýlit – základem svobody člověka (který se skládá ze svobodných atomů), ale i jeho zodpovědnosti za vlastní život.

Etika = postavena na tvrzení, že cílem života je slast, která je přirozeným stavem člověka. Slast je pak charakterizována jako neexistenci bolesti, strasti (jednou ze strastí je podle Epikura strach ze smrti, což je podle něj nesmyslné a nedůležité), a to **tělesné i duševní**. Člověk by si měl uspořádat žebříček slastí podle **hierarchie slastí** – ty méně trvalejší – nižší – vždy podřídí těm trvalejším, bližší pak těm vzdálenějším. Trvalejší většinou souvisí s duševní činností. Epikurejec usiluje o ideál tzv. **trvalé slasti** (získané na základě rozumové úvahy) jako úplného klidu (tzv. **ataraxie**) – stavu bez bolesti a neklidu.

Antický skepticismus

- jeden ze způsobů odpovědi na základní otázku epochy helénismu, jak žít v novém historickém klimatu, reaguje na spor mezi dvěma hlavními pohledy – stoickým a epikurovským. Skepticismus vyjadřuje stanovisko **pochybování** o možnostech a

zejména hodnověrnosti lidského poznání.

- skepticizmus je trestem za hříchy dogmatismu -> dogmatismus nutně vyvolává vznik svého vlastního protikladu jako nezbytnou reakci

Představitelé:

Pyrrhon z Elidy (? - 275 př. n. l.)

- zakladatel skepticizmu
- podle něj filozof, který usiluje o blažený život, si musí jediným možným způsobem zodpovědět 3 otázky:
- „*Jaké jsou věci?*“

Odpověď: Nevím, nemohu je poznat. Povaha věcí (jaké věci doopravdy jsou) je nezjistitelná. Poznávám je jen v tom, jak se nám jeví.

- „*Jaký postoj k nim mám zaujímat?*“

Odpověď: Jsou-li věci nepoznatelné, je třeba zdržovat se úsudku o nich (nic o nich netvrdit).

- „*Co tím získám?*“

Odpověď: Klid (necitlivost, obrním se).

Jeden ze skeptiků **Ainesidemos** vypracoval seznam 10 důkazů (tzv. tropů), jimiž dokládá nemožnost především smyslového poznání (např. lidé a zvířata mají jinak uspořádané smyslové orgány a proto vidí svět jinak). Z toho vychází, že nemůžeme říct jaká je objektivní realita.

Střední skepse (tzv. akademická) zjemňuje pyrrhonskou skepsi a zavádí kategorii **podobnost pravdě** (= naše poznání nevede k pravdě, je však podobné pravdě).

Sextos Empeirikos (? - 250)

- jeden z posledních antických skeptiků
- skepsi mířil jen proti tzv. velkým pravdám, které mají blízko k dogmatismu - nekritickému lpění na jistém názoru či nauce

např. „*Co je podstatou světa?*“ ; „*Je svět neměnný, nebo se mění?*“

- přijímá tzv. malé pravdy - konkrétní fakta empirického poznání, vztahující se k aktuálnímu okamžiku. Takové malé pravdy jsem schopna zodpovědět - např. Co je dnes za den?

Novoplatonismus

- směr s počátky ve 3. století n. l.
- snažil se být alternativou ke křesťanství, které se v době helénismu rozšířilo (k tomu přispěla i misionářská činnost apoštolů v 1. století n. l. V tomto ohledu byly zvláště důležité tři misijní cesty apoštola Pavla. V první polovině 2. století se již ve všech částech římské říše vyskytovaly křesťanské obce. Říše ale vnímala křesťany jako odpůrce římského státního náboženství - docházelo k jejich pronásledování a vraždění.
- stal se východiskem pro středověkou křesťanskou filozofii
- zakladatelem byl **Ammonios Sakkas z Alexandrie** (175 - 242)

Představitelé:

Plotinos (? - 270)

- hlavní představitel novoplatonismu, původně pocházel z Egypta
- ovlivněn myšlenkami Platona a Pythagora
- základem je myšlenka, že vše jednotlivé je v několikastupňovém sledu odvozováno od jediného prazákladu
- vytvořil tzv. pyramidu bytí, která v sobě zahrnuje vše, co má i nemá existenci (na vrcholu stojí tzv. **Jedno - prapodstata**, absolutní jednota a plnost bytí. Je dynamické, neustále přetéká (=emanuje), čímž vznikají další stupně bytí. To je neustále spojeno se všemi dalšími stupni. Pokud by přestalo emanovat, stupně by zanikly. Dalším stupněm je

Duch, ten je podroben **Jednomu**. Obsahem Ducha je myšlený svět – **svět idejí** (v Platonově smyslu). Plodem Ducha je **světová duše**, která je duševní stejně jako Duch, ale i pozemská. Ta je obrazem idejí (Ducha) stejně tak, jako je on obrazem prapodstaty – Jednoho. Světová duše se vylévá do **jednotlivých duší**, které se spojují s hmotným světem prostřednictvím **hmotného těla**. Nejnižším (posledním) stupněm je **Hmota**. Hmota je vzhledem k plnosti bytí Jednoho nebytím, principem **temnoty a zla**.

- **Prapodstatu (Jedno)** můžeme poznat skrze odříkání se (= askeze, která se vyskytuje v různých světových náboženstvích) světa i konkrétního vědění. Člověk tak dojde do stavu extáze, kdy se duše sjednotí s Jedním.

Středověká filosofie

- ve 4. století n. l. se křesťanství definitivně prosadilo jako hlavní náboženství Římské říše (uznáno na základě tzv. **ediktu milánského**, který v roce 313 podepsal císař Konstantin I. ; křesťanství ale bylo ustanoveno jako hlavní náboženství ŘŘ až roku 380 císařem Flaviem Theodosiem I.)
- role křesťanství rostla i po pádu říše, postupně se stalo základem evropské kultury
- typickým znakem středověké filozofie nutně bylo střetávání antického myšlenkového dědictví (na začátku navazovalo zejména na Platona, některá Aristotelova díla se stala známějšími až později díky arabským opisům) a křesťanského pohledu na svět.

Středověkou filozofii často dělíme do dvou fází:

- období patristiky (2. – 8. století)
- období scholastiky (9. – 15. století)

Patristika

- označuje veškerou křesťanskou literaturu v období 2. – 8. století, v níž do sebe křesťanství vstřebávalo prvky antické moudrosti a zároveň se s ní kriticky vyrovnávalo. Patristika bylo první období 1. filozofické reflexe křesťanské víry, která však využívala duchovní **odkaz novoplatonismu, aristotelismu a stoicismu**. včetně filozofického pojmového aparátu.

- Origenes, řecký teolog, spojil křesťanské myšlenky s novoplatonskými. V díle O základech popsal vztah Boha a Božího syna (=Ježíše Krista) jako vztah k záři, jež z něj vyzařuje. Lze si tak povšimnout využití emanace Jednoho a jeho vztahu k dalšímu stupni – k Duchu.
- **církevní otcové** (= významné postavy raného křesťanského myšlení, jejichž spisy a svědectví byly zvláště důležité pro utváření křesťanské víry (např. Klement Alexandrijský, Origenes, svatý Augustin...))
- mezi hlavní filozofické problémy církevních otců patřil vztah **křesťanské moudrosti** (zjevení) a **moudrosti pohanské** (antické filozofie), **vztah víry a rozumu**. Řešení tohoto vztahu se pohybovalo od opovrhování pohanskou moudrostí a odmítání lidského vědění a rozumu ve prospěch víry přes snahu objevit křesťanskou moudrost v antické filozofii až ke gnostické snaze přeměnit víru pomocí filozofie v tzv. **gnózi** (= vyšší poznání, které může dospět až k extatickému zření boha). Gnosticismus byl křesťanstvím odmítán, jelikož ohrožoval jednotu křesťanské víry (gnosticismus v sobě zahrnoval náboženské myšlenky, především perské, syrské a židovské).

Představitelé:

Svatý Augustin (354 – 430)

- nejvýznamnější postava patristiky, latinský filozof a teolog (otec pohan, matka křesťanka; v mládí měl velmi nekřesťanský, rozverný život, poté došlo k převrácení asi v jeho 32 letech ke křesťanství). Roku 395 se stal biskupem v severoafrickém Hippu. Napsal důležitý spis **Vyznání**.
- na rozhraní dvou epoch: antiky a středověku
- inspirován novoplatonismem (přepřacoval ve prospěch křesťanství, čímž ho zničil)
- jeho filozofie vycházela ze zásady „*Věř, abys rozuměl.*“ Podle něj přirozené poznání vede člověka k náboženské víře, která pak pomáhá lépe poznat boha i povahu stvoření (svět).
- na základě tvrzení, že chce poznat pouze boha a duši, rozvíjel motiv **boje duše o boha** (duše je bohu zároveň blízká i vzdálená).
- ovlivnil Reného Descarta hledáním nezpochybnitelného základu světa (pochybuji, tedy jsem).
- přispěl k filozofii dějin, kterou obohatil svým pojetím historického vývoje jako **boje říše boží** (společenství vyvolených bohem) s **říší satanovou** (společenství zatracených). Tento boj směřuje k úplnému oddělení obou říší.
- důležité je **pojetí času** – to interpretoval v rovině **subjektivního prožívání času**

- pohled na zlo – Bůh podle něj stvořil vše, co existuje. Zlo ale nestvořil, jelikož zlo je pouze nepřítomností dobra (např. tma je také nepřítomností světla)
- důležitá díla: **Vyznání, O boží Trojici, O boží obci, O nesmrtelnosti duše, O učitelích**

Scholastika

- systém nauk a vyučování na středověkých školách
- označení druhého období středověké filozofie
- prvky a principy křesťanské věrouky byly zdůvodněny teologickými i filozofickými prostředky
- rozdíl oproti patristice: snaha o systematizaci všeho vědění
- osou snažení bylo nalézt poměr mezi teologií a filozofií, pravdami víry a pravdami rozumu

Dělíme do tří období:

- raná scholastika (9. – 11. století)
- vrcholná scholastika (asi do roku 1300)
- pozdní scholastika (14. – 15. století)

Raná scholastika:

- problémem se stal spor o univerzálie (nastolil ho Porfyrios) – při studiu Aristotelových děl si položil tři otázky, z nich vyšlo: „*Jsou univerzálie jednotlivin (smyslově vnímatelných věcí) oddělené, nebo existují přímo v nich?*“
- hlavní otázkou sporu bylo, zda se obecniny/univerzálie (= obecné pojmy) vyskytují před jednotlivinami (věcmi) – **realisté** -, nebo jestli obecniny následují až po věcech – **nominalisté**.
- Realisté přikládali vyšší skutečnost obecninám, na jejichž základě se tvoří jednotlivina (na základě „koňovitosti“ vznikl kůň, skutečná je tedy koňovitost a ne kůň).
- Nominalisté vnímali obecniny jako vymyšlená jména, pouhá označení, kterými shrnujeme podobné jednotliviny dle skutečných znaků (existuje pouze kůň, není žádná koňovitost).

Představitelé:

A) REALISTÉ

Jan Scotus Eriugena (? - 877)

- teolog, filozof pocházející z Irska, představitel rané scholastiky, ovlivněn novoplatonismem
- ve sporu o univerzálie zastával pozici realismu

Anselm z Canterbury (1033 - 1109)

- arcibiskup, přesvědčený realista - přiznával důležité postavení pojům (obecninám)
- přišel s tzv. **ontologickým důkazem** (= důkaz boží existence)
- Bůh je to nejvyšší, co lze myslet, odvodil důkaz reálné existence.

Vilém z Champeaux (1070 - 1121)

- obecniny existují před jednotlivinami i dokonce mimo ně - jednalo se o zastánce krajního realismu (existují jen obecniny)
- „zelenost“ existovala i bez jediné zelené věci

B) NOMINALISTÉ

Jan Roscellinus

- francouzský teolog, filozof, krajní nominalista
- skutečnost sestává pouze z jednotlivin, neexistuje „bělost“ jako obecnina, ale jen konkrétní bílé předměty

C) NESTRANNÍ

Petr Abélard (1079- 1142)

- významný fr. scholastik (tvůrce scholastické metody, jež spočívá v dialektické konfrontaci argumentů pro a proti – tuto metodu nazýváme „**pro et contra**“ nebo taky „**sic et non**“)
- v této metodě si scholastik před rozhodnutím otázky zaznamená veškeré názory, postaví je proti sobě a až pak rozhodne (názor je pak často syntézou názorů obou stran)
- pokusil se o řešení problému univerzálií
- naslouchal realistovi Vilému z Champeaux i nominalistovi Janu Roscellinovi
- přišel s formulí, že obecniny jsou v jednotlivinách (tzv. **konceptualismus**)

Vrcholná scholastika:

- reagovala (mimo uvedené společné rysy scholastiky rané) na příchod myšlenek antického filozofa Aristotela do křesťanského světa prostřednictvím arabských a židovských překladů Aristotelových děl
- rozvoj filozofie byl také spojen ve vrcholné scholastice s právě vznikajícími univerzitami (filozofie se vyučovala na fakultách svobodných umění) – nejproslulejší byla univerzita v Paříži, Bologni, Oxfordu či Padově. Vedle toho byly také tzv. žebravé řády, zejména dominikáni (např. Tomáš Akvinský) či františkáni.

Představitelé:

Tomáš Akvinský (1225 - 1274)

- italský teolog, filozof, stal se hlavní postavou celé scholastiky
- přepracoval aristotelickou filozofii (tu znal hlavně z arabských překladů a opisů, také komentářů) tak, aby byla **v souladu s křesťanskou vírou**. Zde sloučil prvky platonské a patristické.
- proti teoriím dvojí pravdy (pravda vědy a filozofie může být v rozporu s pravdou náboženskou) staví koncepci souladu **pravdy zjevené** (=je předmětem víry) a **pravdy z**

přirozeného lidského rozumu. Obě pravdy mají počátek v bohu (proto nemohou být v rozporu) a vzájemně se doplňují. Zjevené pravdy (o vzniku světa, o prvotním hříchu, vzkříšení, věčné blaženosti) jsou rozumem nedokazatelné, avšak např. boží existenci lze dokázat racionálně ze stvořeného – **pět důkazů boží existence:**

- **POHYB** – vše, co se pohybuje, musí být něčím pohybováno, prvotním hybatelem je Bůh
 - **PŘÍČINA** – vše má příčinu, prvotní příčinou je Bůh
 - **NUTNOST** – není možné, aby vše bylo nahodilé, musí existovat něco, co má nutnost samo za sebe – Bůh
 - **DOKONALOST** – existuje něco nejvyššího, co má všechno v nejvyšším stupni absolutna – Bůh
 - **CÍL** – vše směřuje k cíli – k Bohu
-
- klade **boha nad svět a stvořené**, prokazuje **nesmrtelnost lidské duše** (člověka vykládá jako jednotu duše a těla), nově charakterizuje **svobodu člověka** (= člověku je dána svobodná vůle, může tedy jednat svobodně. Kdyby ji neměl, bylo by veškeré jeho jednání nutností. Svobodné rozhodování máme díky rozumu. T. Akvinský byl ale **umírněným deterministou** – člověk sice ve svém jednání může rozhodovat, ale to, zda jeho jednání povede ke chtěnému cíli, je už na Bohu.)
 - ve sporu o univerzálie je **umírněným realistou**, obecniny existují před věcmi (ideje u boha), zároveň i ve věcech (jako jejich substanciální forma), stejně tak i po věcech (jako pojmy)
 - nejvýznamnější díla: **Summa teologická, O bytí a bytnosti**

Pozdní scholastika:

- důraz na přírodní filozofii, pozdní nominalismus a mystiku (= vnitřní bezprostřední intuitivní prožitek božství)

představitelé:

Jan Duns Scotus (? - 1308)

William Occam

- asi nejznámější radikální nominalista
- existují pouze jednotliviny, nikoliv obecniny
- Radikální nominalista by při výhledu z okna tvrdil, že existuje pouze ten daný strom pod jeho oknem